

Jocs per estimular la consciència fonològica

Educació infantil
i cicle inicial d'educació
primària

2. Rimes

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

Per què treballar la consciència fonològica?

A les aules d'educació infantil es fan un gran nombre d'activitats per augmentar la consciència lingüística de l'alumnat, tot utilitzant la llengua de forma significativa.

Sovint, cercant aquesta significativitat de les paraules, i del discurs en general, podem deixar una mica de banda la consciència dels fonemes. S'ha comprovat que un bon nivell de consciència fonològica a principis de primària esdevé un potent determinant en l'èxit que els alumnes poden tenir en l'aprenentatge de la lectura.

Us fem a mans un programa d'activitats, seqüenciades de menor a major complexitat, pensades per treballar en forma de jocs la consciència fonològica de l'alumnat de segon cicle d'educació infantil i principis de l'educació primària.

Aquest programa engloba des de la consciència dels sons que ens envolten fins a la noció i l'ordenació de la frase.

Metodològicament, s'ha de concebre com un programa on els reptes fonològics es presenten de forma gradual i on les noves activitats es poden fer en base al que prèviament s'ha introduït i practicat.

Totes les sessions han de ser breus, però constants, i han de seguir l'ordre en què estan presentades.

Aquest programa de jocs ha de divertir els nens, i, a més, mantenir el seu interès i facilitar-los, amb materials que els agradin, que puguin recordar, pensar i repetir allò que han treballat, i que el que aprenguin, pugin generalitzar-ho més enllà del context immediat d'aprenentatge i malgrat el pas del temps.

El recull és una adaptació al català del programa "Phonemics Wareness in Young Children", de Marylin J. Adams, Barbara R. Foorman, Ingvar Lundeborg i Terri Beeler.

Aquesta adaptació l'ha fet l'Enriqueta Garriga i forma part d'una llicència d'estudis del Departament d'Ensenyament de la Generalitat.

Seqüència d'activitats:

1. Jocs d'escoltar	5. Sons inicials i finals
2. Rimes	6. Fonemes
3. Paraules i frases	7. Introducció a les lletres i lletrejar
4. Consciència de síl·laba	

Rimes

En molts infants, la sensibilitat per la rima apareix molt aviat. Per aquesta raó, jugar amb les rimes és una entrada excel·lent a la consciència fonològica.

Donat que els jocs amb rimes dirigeixen l'atenció dels nens i les nenes a les semblances i diferències dels sons de les paraules, també és útil perquè s'adonin que l'essència del llenguatge no és només significació i missatge, que és important el què es diu, però també el com es diu.

A través de les activitats d'aquest apartat, es convida a nenes i nens que escoltin i juguin amb les rimes de diferents maneres. Se'ls demana que escoltin seqüències rítmiques, que recitin poemes i cançons rimades, que utilitzin el significat i la mètrica per ajudar a anticipar paraules específiques que rimin amb les que han escoltat i també que inventin les seves pròpies rimes.

Recordeu que el propòsit d'aquestes activitats és desenvolupar l'atenció cap als sons del llenguatge. Per aquest motiu, no és necessari desviar l'atenció cap a lletrejar les paraules, ja que aquestes activitats es faran més endavant.

La sensibilitat a les rimes és una forma molt rudimentària de consciència fonològica, encara que el tenir un sentit força consolidat de la rima no és cap garantia que l'infant desenvolupi consciència fonològica. Amb tot, però, les investigacions afirmen que és un pas important en la direcció correcta.

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Rimes

Activitat: Poesies, cançons i cantarelles

	<p>Objectiu Utilitzar poemes i cançons de cara a augmentar la consciència dels patrons sonors de la parla.</p>
	<p>Material Llibres i recursos web amb poemes rimats, cançons i cantarelles.</p>
	<p>Activitat Els poemes rimats i les cançons i cantarelles que els infants han après de memòria ofereixen una bona oportunitat per practicar els jocs de rimes. Inicialment, s'introdueix una o dues rimes que cal que els nens aprenguin bé. Amb el temps, es van afegint més rimes al repertori. A l'hora d'introduir un nou poema o cançó, primer llegiu-lo o reciteu-lo per als alumnes, emfasitzant el ritme i exagerant la rima. A continuació, el torneu a llegir vers rere vers, i demaneu als infants repeteixin cada línia, tots alhora. Perquè tots puguin escoltar i recordar les paraules, cal que quan comencem a fer l'activitat, els passos siguin lents i exagerats i anar guanyant velocitat gradualment, a mesura que els infants vagin adquirint habilitat.</p>
	<p>Variacions</p> <ul style="list-style-type: none"> • Recitar el poema en veu baixa, xiuxiuejant, però dient les paraules que rimen en veu alta. • Recitar el poema en veu molt alta però xiuxiuejant les paraules que rimen. • Recitar el poema en veu cada cop més alta (anar augmentant el to fins al final). • Recitar el poema en veu cada vegada més fluixa (anar disminuint el volum fins arribar al final). • Recitar el poema com si fos un cànon (cada grup d'infants diu un vers). • Fer asseure els nens i les nenes en cercle i que vagin recitant cadascun un dels versos del poema, per torns. • Feu asseure els infants en cercle i que cadascun digui una de les paraules del poema, per torns.
	<p>Recursos a la xarxa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poesiaula • Viu la poesia • Poemem • La paret de les auques • Contes en vers • Recull de cantarelles • Web de Jaume Barri • Pissiganya

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Rimes

Activitat: Contes/Històries amb rimes

	<p>Objectiu Ensenyar els infants a notar les paraules que rimen i iniciar-los a que puguin avançar possibles rimes en un conte o cantarella.</p>
	<p>Material Llibres amb històries rimades.</p>
	<p>Activitat Amb la seva estructura, les històries rimades inviten els alumnes a utilitzar el significat i la mètrica per captar i predir les paraules rimades. Heu de recitar aquestes històries o cantarelles en veu alta, exagerant la mètrica i la rima, per animar els nens que escoltin activament i que anticipin. En recitar les cantarelles, doneu l'oportunitat als infants que assegurin el seu coneixement del que vol dir paraules que rimen i rimar.</p> <p>Exemples de cantarelles de contes:</p> <p><i>Rateta, rateta, tu que ets tan boniqueta, que et voldries casar amb mi, jo que sóc tan bon fadrí.</i></p> <p><i>Patim, patam, patum homes i dones del cap dret, patim, patam, patum, no trepitgeu en Patufet.</i></p> <p><i>Patufet, on ets? Sóc a la panxa del bou, on no hi neva ni hi plou, quan el bou farà un pet, sortirà en Patufet.</i></p> <p><i>Bufaré, bufaré i la casa enfonsaré.</i></p>
	<p>Variacions</p> <ul style="list-style-type: none"> • Quan llegiu un llibre que ja és familiar als alumnes, pareu després de les paraules que rimen i pregunteu quines són aquestes paraules. • Alternativament, pareu abans de llegir la segona paraula de la parella que rima i demaneu que suposin quina és la paraula que continua.
	<p>Recursos a la xarxa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Contes SPC

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Rimes

Activitat: Emfasitzant rimes a través del moviment

	<p>Objectiu Centrar l'atenció dels infants en la rima.</p>
	<p>Activitat El joc multisensorial és, en general, un mitjà valuós per captar l'atenció dels menuts. Les tradicionals rimes infantils ofereixen una oportunitat excel·lent per adaptar el moviment físic a la rima. Es fa seure els infants en cercle amb les cames estirades cap endavant. Mentre tots els nens fan la cantarella, un d'ells dret al mig del cercle, va tocant cadascuna de les cames dels companys, seguint la direcció de les agulles del rellotge. El nen o nena la cama del qual ha estat tocada coincidint amb la darrera paraula rimada de cada línia (p. ex. en una de les paraules "màgiques") ha d'amagar la cama (arronsar-la). Tan aviat com un infant "perdi" les dues cames, queda eliminat. El darrer que manté la cama davant és el que passa al mig.</p> <p>Exemple de cantarella: La gallina Ponicana</p> <p><i>La gallina Ponicana Pon un ou cada setmana Pon-n'hi un Pon-n'hi dos Pon-n'hi tres Pon-n'hi quatre Pon-n'hi cinc Pon-n'hi sis Pon-n'hi set Pon-n'hi vuit Pon-n'hi nou Pon-n'hi deu, La gallina de la Seu Diu que amaguis aquest peu!</i></p> <p>Paraules màgiques: ponicana, setmana, deu, Seu, peu</p>

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Rimes

Activitat: Paraules rimades

	<p>Objectiu Que els infants s'adonin que quasi totes les paraules poden ser rimades (i no només aquelles que es troben en poesies fetes per altres persones).</p>
	<p>Material Llista de paraules per ser rimades.</p>
	<p>Activitat En aquest joc, es diu una paraula (p. ex.: got) i a continuació, una altra que rimi amb la primera (p. ex. sot). Una vegada s'han donat alguns exemples, es tracta que els menuts busquin paraules que rimin amb la nova paraula que es proposa. Es pot incrementar la complexitat del joc, que la segona paraula tingui un sentit relacionat amb el de la paraula clau alhora que hi rimi. Una vegada el joc és familiar, cada infant individualment es convidat a respondre i a escollir la següent paraula per ser rimada. Els exemples poden incloure:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sol - col • mel - pèl • mar - bar • gos - ós • copa - sopa • pal - mal • gol - sol • dent - valent • sopa - copa • cap - nap • suc - cuc • set - paret • galeta - maleta • crit - ferit • llit - nit • llaç - nas • vas - cabàs • niu - riu • pet - net • llop - pop
	<p>Nota Moltes de les rimes que fan els infants són paraules sense sentit, però això no és cap problema perquè l'objectiu d'exercitar rimes és, en primer lloc, cridar la seva atenció vers els sons del llenguatge. D'altra banda, algunes de les seves associacions poden semblar molt poc relacionades, però això també està bé, ja que el propòsit d'aquest joc també és demostrar que quasi qualsevol paraula pot ser rimada, però no totes.</p>
	<p>Variacions Ajudar els infants perquè trobin paraules que rimin amb el seu nom.</p>

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Rimes

Activitat: Fem rimes!

	<p>Objectiu Ensenyar els infants a adaptar-se a les claus fonològiques per generar rimes.</p>
	<p>Material Frases per fer rimes.</p>
	<p>Activitat Per introduir aquest joc, llegiu diverses frases que rimin en veu alta, emfasitzant les paraules rimades. A continuació, animeu els nens a completar cada rima en veu alta. A efectes d'avaluació, es recomana que periòdicament demaneu les respostes de forma individual a cada infant en lloc de a tot el grup. A continuació teniu alguns exemples de frases que podeu ampliar seguint el vostre criteri:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Corre, corre, cavall, corre muntanya... (avall)</i> • <i>La Maria duu un clavell en el... (cabell)</i> • <i>Un mosquit petit, petit, s'ha ficat a dins del... (llit)</i> • <i>L'ocell fa piu, piu i vola cap al... (niu)</i> • <i>L'home es pica el clatell amb un... (martell)</i> • <i>En Marc ha fet un ram amb flors que hi ha al... (camp)</i> • <i>Quan plou, s'amaga el cargol sota una... (col)</i> • <i>Mentre comptem fins a nou, la gallina pon un... (ou)</i> • <i>A dalt del terrat, hi ha un... (forat)</i> • <i>Porta la jaqueta dintre la... (maleta)</i> • <i>Tinc una cosa, de color... (rosa)</i> • <i>Un peixet es banya i s'enreda amb una... (canya)</i> • <i>Salta amb un peu i compta fins a... (deu)</i> • <i>No es beu aigua d'una copa mentre es menja... (sopa)</i> • <i>Quan s'ha amagat el sol, l'equip ha marcat un... (gol)</i> • <i>Trobes peixos en el mar i olives en un... (bar)</i> • <i>Arriba una oreneta i es menja una... (galeta)</i> • <i>La nina és una... (joguina)</i> • <i>Ha saltat la granota per damunt de la... (pilota)</i> • <i>La nena es posa un llaç a la punta del seu... (nas)</i>

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Rimes

Activitat: Un vaixell carregat de...

	<p>Objectiu Ensenyar els infants a respondre de pressa sense un model de rima determinat.</p>
	<p>Material Alguna cosa per anar-se-la llançant (una pilota, un globus...).</p>
	<p>Activitat Feu asseure els nens i les nenes en cercle i assegureu-vos que teniu algun objecte per llançar, com una pilota o un globus. Per començar el joc dieu: “Un vaixell carregat de... pots”. Aleshores, llanceu la pilota a algun nen o nena del cercle. L'infant ha de dir alguna paraula que rimi amb pots (p. ex.: Un vaixell carregat de gots) i retornar-vos la pilota. Repetiu la frase original i torneu a llançar la pilota a un altre infant. Continua el joc en aquest sentit fins que no es trobin més paraules per rimar. Aleshores torneu a començar el joc amb una altra paraula per rimar.</p> <p>Quan els menuts han adquirit pràctica a trobar rimes, cada infant llança directament la pilota a un company enllloc de retornar-vos-la. El segon infant ha de continuar rimant d'acord amb la paraula suggerida pel primer i així successivament.</p> <p>Exemples:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Un vaixell carregat de pots (gots, sots, clots, bots...). • Un vaixell carregat de vells (pells, clavells, martells, vedells, cartells...). • Un vaixell carregat de galetes (raquetes, maletes, jaquetes, escopetes...). • Un vaixell carregat de bolets (barrets, pets, sets, parets, panets...). • Un vaixell carregat de macarrons (cartrons, maons, botons, sarrons, bastons...).
	<p>Nota Cal que el ritme del joc sigui ràpid perquè els menuts no perdin interès mentre esperen el seu torn.</p>

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Rimes

Activitat: Rimes amb accions

	<p>Objectiu Fer progressar els nens i les nenes cap a un nou nivell de la consciència fonològica on cal que es fixin en l'arrel de les paraules.</p>
	<p>Material Dibuixos o fotografies on es representin accions.</p>
	<p>Activitat Aquest joc, que anima els menuts a prescindir dels sufixos -ant, -ent, -int (que formen els gerundis dels verbs), és millor introduir-lo distribuïnt els nens en petits grups, perquè és complicat per les dues demandes que es fan: atenció a la rima i a la construcció de frases.</p> <p>Cal que repartiu els dibuixos de les accions entre els infants. Per explicar com s'hi juga, ensenyeu el vostre dibuix i dieu una frase utilitzant la forma de gerundi del verb (p. ex.: el gos està saltant). Digueu als nens que examinin els seu propis dibuixos i busquin qui té una acció que rimi amb "saltant". El primer que ho troba, ensenya el dibuix i diu la frase que rima (p. ex.: els nens estan cantant). Una vegada s'hagin familiaritzat amb el joc en petit grup, es pot jugar amb tota la classe alhora.</p> <p>Alguns exemples de gerundis per rimar segons el sufix:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cantant, cridant, plorant, saltant, menjant, pujant, baixant • Bevent, rient, caient, fent, dient, seient, encenent • Vestint, escrivint, dormint, obrint, tossint, llegint, conduint

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Rimes

Activitat: El llibre de rimes

	<p>Objectiu Celebrar i exhibir el domini que els menuts han assolit amb les rimes.</p>
	<p>Material Paper, llapis, retoladors, pintures, pega.</p>
	<p>Activitat Crear un llibre de rimes és una manera excel·lent per celebrar el domini dels nens i les nenes en les rimes. Una vegada els infants siguin "experts" rimant, se'ls pot encoratjar a crear un llibre de rimes. Després de parlar-ne uns amb els altres, en petit grup, caldrà que cada infant s'inventi una rima que vosaltres haureu d'escriure. Després cada alumne farà el dibuix corresponent. Cada dia uns quants nens i nenes ensenyaran la seva pàgina fins que tothom hi hagi participat. A continuació, es relligaran totes les pàgines i es farà un llibre.</p>
	<p>Recursos a la xarxa Un cop creat el llibre en paper, podem fer-ne un llibre digital amb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Calameo <p>Podem fer un mural virtual amb les aportacions de tots els infants amb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koowall